

a zuglói történeteivel a Pirók-novellák motívum-körét tovább építő Szabó Istvánra is. Sajnos a kötetbe bekerült, „ars poeticának”, vallomásnak szánt írásokból ennek az orientációnak a lényege nagyon kevésé nyilvánul.

Czére Béla

Juhász Béla: Irodalom és valóság. Bp. 1977. Szépirodalmi K. 429 l.

Juhász Béla könyvének egyik legfontosabb jellemzője: hűsége a vizsgált anyaghoz, igyekszik azt minél intenzívebben feltárni, nem enged a divatos elméletek kísértéseinek, hagyományos eszközökkel közelít az alkotásokhoz. Ő maga, a vizsgálódó, tapintatosan a háttérben marad, hadd beszéljen helyette az anyag, az író, a kor. Vannak kedves írói, szívéhez közel álló művek, melyeket újra meg újra vállatóra fog, s minden egyes elemzés tud újat közölni róluk. Puritán módon, közérthetően fogalmaz. Am egyszerűsége nem egyszerűsítés, a vizsgált alkotás legapróbb rezdülése sem kerüli el figyelmét, a történelmi háttér felrajzolására épp olyan gondot fordít, mint – ha erre szükség van – az író filozófiai szemléletének elemzésére.

Ízléséhez a realista szándékú epika áll a legközelebb. Szabó Pálról írt tanulmányait *Metszetek Szabó Pál életművéből* címmel foglalja ciklusba. Am a metszetekből teljes pályakép bontakozik ki. Szeretettel és megértéssel követi nyomon Szabó Pál pályáját és törekvéseit, bizottsággal helyezi el az életművet a kor legfontosabb regénytörekvései között. Megalapozottnak érezzük vélekedését, hogy Szabó Pál „szorosabban tapad a valóság esetlegességeiben gazdag világához, mint Tamási, szemlélete ugyanakkor költőibb, mint Veres Péteré.” Mindez nem jelenti azt, hogy ne volna tisztában azzal, hogy Szabó Pál életműve egyenetlen. Juhász Bélát ugyanis nem a kitérők, nem a művészi fiaskók foglalkoztatják elsősorban, hanem maga a jelenlét, annak gyökerei, környezete, s nem utolsósorban az a probléma, vajon korjelző-e törekvései, vállalkozott-e az író a valóság művészi újateremtésére, vagy éppen elszakadt-e attól a belső kényszer vagy egy ki nem mondott fikció ígézetében.

Nem fogalmazza meg pontosan, milyen az irodalmi eszménye, de írásait olvasva nyilvánvalóvá válik, hogy az emberként vállalt küldetést, az emberi tartalmak kifejezését érzi az író fő

feladatának. Megbecsüli és fontosnak tartja a művész „szuverén teremtő erejét”, de érdeklődése csak akkor izzik fel, amikor úgy látja, hogy a teremtő erő az ember kiteljesedését szolgálja első sorban, nem pusztán a műt. Ilyenkor megbocsátja az alkotás zökkenőit, következtelenségeit, hiszen érzi benne az „életserű mozgás”-t, mely a maga ráérős tempóságával végül is teljes világot hoz a felszínre. Ezzel a megközelítéssel Szabó Pál regénytrilógiájának új értékeit tudja felmutatni, s a műveinek háttérben felsejlő, szüntelen jelen lévő lírát elemzi nagy affinitással.

Aprólékos részleteléssel mondja el a vizsgált epikai művek tartalmát, cselekményrajzát. Aki azzal a meggyőződéssel ír, hogy nemcsak az író és szakma számára akad mondanivalója, hanem az olvasók számára is, aligha tehet másként.

Juhász Béla írásai kitűnő fogódzót adnak a művek megismeréséhez, hiszen a cselekmény háttéréből érzékletesen, pontosan bontja ki a jellemeket, s ezek ismeretében, nagy óvatossággal, az esetek többségében hitelesen következtet az író szándékára.

Ha prózai művekről ír – és a jelek szerint szívesebben ír ezekről –, a mércéje kimondva-kimondatlanul Illyés Gyula prózája (mint ahogy alighanem Illyés emberi habitusát is ideáljának vallja). Ha versekről szól, ugyancsak Illyéshez viszonyít. Mert azt a lírai magatartást érzi kor- és időszerűnek, mely nem zárkózik el a világ elől, ha kell, vállalja a kísérletek és kudarcok kockázatát (mint ahogy Illyés kimondva is vállalta ezt az *Abbahagyott versekben*), aki nem zárkózik el hermetikusan a kíváncsi pillantások elől, hanem vállalja a világgal való kapcsolatot, „a közösségi gondok gravitációs terének” vonzását. Vagy ahogy Illyés tanulmánykötetével kapcsolatban fogalmazza meg: „a szemlélet határozott vonalait, irányulását, realista természetét, közösségi vonzalmát, nemzeti-társadalmi sorskérdések és egyetemes emberi gondok iránti elkötelezettséget”. Ezek az eszmények Juhász Béla szerint szavatolják a szemléletmód „tágas befogadóképességét, nyitottságát”. Ez a nyitottság lesz az ő ideálja is. Mint ahogy alighanem Illyés esszé-írása és tanulmányírói munkássága volt a példája abban is, hogy nála is mindig az állításon van a hangsúly a tagadás ellenében, és sosem *valami ellen* fog tollat, hanem mindig *valamiért*. Önmagáról is elmondhatta volna, amit Illyéssel kapcsolatban ír le: „Értéket véd, helyez méltóbb megvilágításba, von ki a félreértések köréből, igyekszik tisztázni”.

Mindez nem jelenti azt, hogy Juhász Béla idegenkedik a bírálattól. A *Vonások arcképekhez* című ciklusban jónéhány izgalmas, eredeti meglátásokban bővelkedő kritikái írás található, s alighanem Juhász Béla már említett szerénysége a magyarázata, hogy némelyiket nem úgy emlegetik, mint egy-egy kérdés vagy alkotás alapvetően fontos bírálatát. Fejes Endre *Jó estét nyár, jó estét szerelem* című regényéről írva rendkívül jó érzékkel világítja meg a mű gyengeségének legfőbb okát, azt, hogy „a téves gondolat regénye”, hiszen a titokzatos sötétruhás fiú nem követi Hábetler Jani példáját, nem hallgat jobbik énjére, hanem olyan kibontakozást és menekülést keres, mely ugyanolyan bűnös és elhibázott, mint az élete. Az egész kötet egyik legfontosabb írása Weöres Sándor *Psyché-jéről* szól, s aligha véletlenül írta főcímmel tanulmánya elé ezt a három szót: „szerep és vallomás”. A Weöres-filológia megpendített már Juhász Bélaéhoz hasonló gondolatokat, hogy tudniillik a költő az ösztönös életforma abszolút szabadságát hirdeti egész lírájával, de kevesen vetették fel az ezzel a magartással kapcsolatban felvetődő kételyeket olyan élesen, mint Juhász Béla. „Az életfelfogás két végletének dilemmája nem oldható meg vagylagosan – írja (321. lap) –. Weöres azonban mintha aktuális feladatnak még inkább a személyiség individuális felszabadítását, gátlásaitól való teljes megszabadítását tekintené, mintha az önmegvalósítás érdekében sajátosan felfogott szabados szabadság káprázata bűvölné.” S nagyon finom az a megállapítása is, hogy Weöres ebben a művében az élet és költészet elválasztása mellett tesz hitet, s szembeállítja egymással az empirikus és költői ént: „míg egyfelől a valóság elhallgatott realitásának gátolatlan költői birtokbavételét szorgalmazza, másfelől feladja a költészetnek egy integráns részét”. És éreznünk kell, hogy itt nem egy műről, nem egy könyvről van szó, hanem Juhász Béla az egész életművel kapcsolatos legfontosabb fenntartását igyekszik elfogulatlanul, mégis egyértelmű keménységgel megfogalmazni. Megállapításával persze lehet vitakozni. Kenyeres Zoltán *Weöres Sándor irodalomszemlélete* című kitűnő tanulmányában például éppen azt érzi fontosnak kiemelni, hogy „nem a hermetikus, élettől elvont verscsinálmányokat pártolja, hanem az eleven, szerkezetében belül is mozgalmas költészet megnyilatkozásait keresi a 'szövevényes egyszerűség'

és a 'légiiesen lebegő szövevényesség' szélsőséges határesetei között.” Dehát az igazán nagy költészet alighanem az értelmezésnek több lehetőségét kínálja, s Juhász Béla olvasatának is feltétlenül megvan az igazolható alapja.

Juhász Béla kritikáinak, meglátásainak hitele részben abból ered, hogy azokkal a költőkkel kapcsolatban is kitűnő meglátásai vannak, akikhez talán nem vonzódik, illetve akiknek alkotó módszerét határoltnak, szűkösek érzik. Devecseri Gáborral kapcsolatban írja egyhelyütt (340. lap): „Mindent el tud beszélni a versben, anyanyelve a *versbeszéd*”. Ennél tömörebben aligha lehet jellemezni Devecseri Gábor költészetét. S ha már a pontos meglátásoknál, a kritikus „telitalálatoknál” járunk, hadd idézzük Simon István *Almafák* című kötetéről írt bírálatának befejező gondolatait 1962-ből: „Simon István költészete rangos szintre jutott, de az a benyomásunk, hogy ott megállt. A kötet – remek darabjai ellenére is – valamiféle stagnálásról beszél. . . . Az ő tudatos figyelve vajon nem túlságosan megszűri-e a valóságot? Ennek a lírai ének – bensőségeit megőrizve, de tágitva is – frissebb, elevenebb, kockázatosan is bátrabb kapcsolatba kellene kerülnie a nyugtalan, feszültségekkel terhes, drámai valósággal. Új impulzusokra van szüksége.” (349. lap)

Végezetül Juhász Béla kritikus habitusának még két karakterisztikus jellemzőjére figyelmeztetünk. Kritikusként is, szerkesztőként is szeretettel figyeli, regisztrálja a fiatalabb évjáratú írók eredményeit. Természetesen itt sem tagadja meg magát: elsősorban azokat a törekvéseket méltatja rokonszenven, melyek a valóság realista megközelítésének és ábrázolásának példái, s érdeklődésének fókuszából kiesnek más – sokszor ugyancsak jelentős – kezdemények. S a másik jellemző: ugyancsak mindkét minőségében példázza a szülőföldhöz, az otthonhoz való elkötelezett hűséget. Az *Alföldről* írt tanulmánya irodalomtörténeti dokumentum, s ugyanezt mondhatjuk el a Pákozdy Ferencről rajzolt forrásértékű pályaképről is. Ez az írás is kritikus hangvételű. De érezni benne azt a szeretetet és megértést, mely Juhász Béla irodalomtörténetírói magatartásának oly vonzó jellemzője.

Rónay László